

Narzędziownik, czyli jak diagnozować

SZKOŁA Z KLASĄ 2.0, CC BY 3.0

Zanim wybieriecie narzędzia. Kilka słów wstępu

Wiedzę o otoczeniu możemy zdobywać w czasie prostych czynności, takich jak rozmowa na korytarzu szkoły czy spacer przy szkolnym boisku. W tym materiale znajdziecie pomysły zarówno na właśnie takie proste, ale skuteczne narzędzia zbierania informacji, jak i na te bardziej złożone. Ważne, abyście pamiętali, że nie musicie używać wyłącznie tych trudnych czy skomplikowanych. Wybierzcie te, które najlepiej sprawdzą się w Waszych szkołach. Rozmawiając o sposobach na diagnozę ze współpracownikami czy uczniami pamiętajcie też, żeby używać jak najprostszycy określeń, tak żeby dla wszystkich było jasne, co robicie.

Narzędziom, na które się zdecydujecie, przyjrzyjcie się pod kątem tego:

- » jakie mają plusy i minusy;
- » w jaki sposób można je udoskonalić czy uzupełnić;
- » jak z ich pomocą skutecznie przeprowadzić badanie.

Prowadząc diagnozę można upiec co najmniej dwie pieczenie na jednym ogniu. Pierwsza to oczywiście zdobycie dodatkowej wiedzy, spojrzenie na świat z nowej perspektywy. Druga korzyść jest niemal tak ważna jak pierwsza, to zaangażowanie uczniów i innych osób ze społeczności szkolnej w decydowanie o działaniach, które będą prowadzone w szkole. W osiągnięciu tego drugiego celu pomaga odpowiednia promocja oraz prowadzenie badań i diagnozy widocznych w społeczności szkolnej, atrakcyjnych dla uczestników.

Narzędzia diagnozy

1. Wywiad indywidualny

KIEDY? Jeśli przeprowadzacie wstępne rozpoznanie. Jeśli zależy Wam na dokładnej informacji na temat oczekiwań, motywacji, czy też wrażeń uczestników. Jeśli potrzebna Wam jest szczegółowa relacja z przebiegu działań, wydarzeń, procesu. Jeśli przygotowujecie się do badania ankietowego i zastanawiacie nad tym, jakie pytania zadać w ankiecie. Jeśli macie już dane ilościowe z ankiety, ale chcecie je uzupełnić o komentarz badanych.

ZANIM WYBIERZECIE PAMIĘTAJCIE, ŻE: To metoda przeznaczona jest raczej dla starszych uczestników. Podczas rozmowy indywidualnej młodzi ludzie często czują się skrępowani i udzielają zdawkowych odpowiedzi. Czasem na dłuższą narrację nie pozwalają im ich ograniczone jeszcze kompetencje językowe. Jeśli zobaczycie, że informacje zbierane podczas wywiadów indywidualnych nie różnią się niczym od odpowiedzi w ankietach (są krótkie, np. *tak, nie, bardzo mi się podoba nasza nowa pracownia komputerowa, koleżanka się zapisała*,

Ten materiał stworzono na podstawie publikacji: *Przepis na diagnozę, czyli poznaj młodych i środowisko lokalne* wydanej przez Fundację Dzieci i Młodzieży, Warszawa 2013, CC BY 3.0 PL: http://www.rownacszanse.pl/uploads_public/cms/parameter-1615/19316_Przepis_na_diagnoze_czyli_poznaj_mlodych_i_srodowisko_lokalne_www.pdf oraz publikacji *Jak ewaluacja, to z klasą!* autorstwa Marty Wąsowskiej.

więc ja też...), zrezygnujcie z prowadzenia wywiadów i wybierzcie raczej metodę zabawy grupowej (**WIZUALIZACJA ATMOSFERY W GRUPIE**) lub pomyślcie nad krótką, nieskomplikowaną ankietą zawierającą zarówno pytania zamknięte, jak i otwarte.

Pamiętajcie, że spisanie wywiadu/ów zajmie sporo czasu.

CO BĘDZIE POTRZEBNE?

- » dyktafon, ew. telefon lub aparat fotograficzny z funkcją nagrywania (koniecznie sprawdźcie wcześniej, czy bateria jest naładowana oraz czy macie wystarczająco dużo miejsca w pamięci na nagranie!);
- » zgoda rodziców lub opiekunów prawnych, jeśli przeprowadzacie wywiad z osobą nieletnią;
- » przygotowany wcześniej scenariusz wywiadu;
- » ciche, spokojne miejsce, w którym osoba badana będzie czuła się swobodnie, umożliwiające nagranie dobrej jakości.

Rozmowa jest naturalnym sposobem zbierania informacji. Wywiad różni się od zwykłej rozmowy tym, że oparty jest na scenariuszu. Zazwyczaj realizuje się go twarzą w twarz, jednak zdarzają się sytuacje, w których konieczne jest skorzystanie z telefonu czy Internetu (np. komunikatora typu Skype).

Przygotujcie scenariusz wywiadu: wypiszcie główne pytania, na które chcecie uzyskać odpowiedź, dopicie do nich pytania uzupełniające – pomogą nadać rozmowie dynamikę, jeśli badany będzie udzielał zdawkowych odpowiedzi. Traktujcie scenariusz jak pomoc w prowadzeniu rozmowy. Pamiętajcie o informacjach, które chcecie zdobyć, ale równocześnie bądźcie elastyczni. Dopasujcie się do swojego rozmówcy, nie trzymajcie się kurczowo kolejności pytań, pozwólcie na długie, swobodne wypowiedzi badanego.

Zaplanujcie wcześniej, gdzie przeprowadzicie wywiad. Zadbajcie o to, żeby rozmówca czuł się w miejscu rozmowy swobodnie i upewnijcie się, czy możecie nagrywać jego/jej wypowiedzi. Wyjaśnijcie, że nagranie służy tylko archiwizacji informacji i nie będzie dalej upowszechniane. Fragmenty wypowiedzi mogą być cytowane, zawsze jednak jako wypowiedź anonimowego rozmówcy. Jeśli badany nie zgodzi się na nagranie, róbcie w trakcie rozmowy notatki. Jeśli nie zdążycie wszystkiego zapisać w trakcie, uzupełnijcie je, zaraz po zakończeniu wywiadu.

2. Dyktafon (dziennik)

KIEDY? Doskonale sprawdzi się podczas np. wyjazdu klasowego. Możecie zachęcić uczestników, żeby potraktowali dyktafon, jak rodzaj dziennika z podróży. Każdy może nagrać na nim swoje wrażenia, podzielić się przemyśleniami czy skomentować przebieg dnia.

ZANIM WYBIERZECIE PAMIĘTAJCIE, ŻE: Ta metoda nie zastąpi wywiadu indywidualnego (choć może być jego uzupełnieniem). Podstawową różnicą jest brak osoby prowadzącej wywiad oraz zmienne warunki (każdy bierze dyktafon do ręki wtedy, kiedy czuje, że ma coś do powiedzenia). Ta metoda sprawdza się w przypadku osób, które w innej sytuacji nie odważyłyby się na rozmowę lub w jej trakcie nie zdobyłyby się na szczerość.

Pamiętajcie, że spisanie nagrań może zająć sporo czasu.

CO BĘDZIE POTRZEBNE?

- » dyktafon wraz z krótką instrukcją obsługi (koniecznie sprawdźcie wcześniej, czy bateria jest naładowana oraz czy macie wystarczająco dużo miejsca w pamięci na nagranie!);
- » przygotowane wcześniej pytania;
- » ciche, spokojne miejsce.

Porozmawiajcie z grupą o celu badania. Przygotujcie miejsce, w którym będzie się znajdował prosty w obsłudze sprzęt do nagrywania. Ustalcie zasady korzystania z niego, np.: 1. nagrywane są wypowiedzi tylko pojedynczych

osób (nie grupowe), 2. podczas nagrania w pomieszczeniu może przebywać tylko osoba nagrywająca, 3. nagranie odbywa się wg. ustalonego scenariusza (pytań).

Ułóżcie kilka prostych pytań, na które każdy będzie potrafił odpowiedzieć. Połóżcie kartkę z pytaniami obok dyktafonu. Pod koniec dnia przesłuchajcie nagrania. Jeśli chcecie kontynuować badanie dnia następnego, zastanówcie się, czy nie chcecie zmodyfikować pytań. A może dodacie nowe?

Jeśli nie macie możliwości nagrania wrażeń uczestników, zbierzcie od nich relacje pisemne. Zamiast dyktafonu połóżcie zeszyt (dziennik z wyjazdu). Wypiszcie na pierwszej stronie ważne dla Was pytania. Zachęćcie uczestników, żeby w dowolnym momencie wpisywali do dziennika swoje wrażenia i uwagi.

3. Wywiad grupowy (focus)

KIEDY? Podobnie jak w przypadku wywiadu indywidualnego, jeśli zależy Wam na dokładnej informacji na temat oczekiwań, motywacji, czy też wrażeń uczestników. Jeśli potrzebna Wam jest szczegółowa relacja z przebiegu działań, wydarzeń, procesu. Jeśli testujecie jakieś narzędzie pracy. Jeśli macie już dane ilościowe z ankiety, ale chcecie je uzupełnić o komentarz badanych. Dyskusja grupowa pomoże badanym otworzyć się i sformułować własne opinie na podany przez Was temat.

ZANIM WYBIERZECIE PAMIĘTAJCIE, ŻE: Mimo że możecie w ten sposób w krótszym czasie przebadać więcej osób niż wywiadem indywidualnym, to nadal jest to metoda jakościowa, nie ilościowa! Dlatego warto zadbać o to, aby grupa badanych nie była zbyt duża. Zastanówcie się dobrze kogo i w jakim celu będziecie badali. Dokonajcie wyboru, np. na podstawie wieku, doświadczenia, miejsca zamieszkania. Mogą to być przedstawiciele różnych klas szkolnych, dzieci dojeżdżające do szkoły i dzieci mieszkające przy szkole, przedstawiciele rodziców, lokalnej społeczności, pracownicy merytoryczni i techniczni szkoły itp. – wszystko zależy od tego, czego chcecie się dowiedzieć i w jaki sposób planujecie uzyskane informacje wykorzystać.

Pamiętajcie, że spisanie wywiadu/ów zajmie sporo czasu.

CO BĘDZIE POTRZEBNE?

- » dyktafon, ew. telefon lub aparat fotograficzny z funkcją nagrywania (koniecznie sprawdźcie wcześniej, czy bateria jest naładowana oraz czy macie wystarczająco dużo miejsca w pamięci na nagranie!);
- » zgoda rodziców lub opiekunów prawnych, jeśli przeprowadzacie wywiad z osobami nieletnimi;
- » przygotowany wcześniej scenariusz wywiadu;
- » materiały dodatkowe: flipchart, kartki, coś do pisania;
- » ciche, spokojne miejsce, odseparowane od innych, w którym badani będą się czuli swobodnie.

Istnieją sytuacje, w których lepiej jest rozmawiać z kilkoma osobami jednocześnie niż indywidualnie. Wywiad grupowy zakłada, że słuchanie innych sprowokuje uczestników do większej otwartości, pomoże im przypomnieć sobie fakty, nazwać doświadczenia, sformułować opinię. Wywiadu grupowego nie warto przeprowadzać, gdy mamy podejrzenia, że obecność innych może blokować uczestników (np. gdy wiążą ich jakieś specyficzne relacje albo temat rozmowy jest zbyt osobisty). Istnieje również ryzyko narzucenia przez jednego z uczestników własnych opinii i interpretacji innym, dobrze więc znać specyfikę badanej grupy.

Przygotujcie scenariusz wywiadu: wypiszcie główne pytania, dopiszcie do nich pytania uzupełniające – pomogą nadać rozmowie dynamikę, jeśli grupa nie będzie chętna do rozmowy. Zaplanujcie jakieś krótkie ćwiczenie na rozgrzewkę (energizer). Traktujcie scenariusz jako pomoc w prowadzeniu wywiadu. Pamiętajcie o informacjach, które chcecie zdobyć, ale równocześnie bądźcie elastyczni. Dopasujcie się do rozmówców, nie trzymajcie się kurczowo kolejności swoich pytań, pozwólcie na długie, swobodne wypowiedzi badanych. Równocześnie śledźcie procesy grupowe. Nie pozwólcie nikomu dominować, starajcie się uaktywnić bardziej wycofanych uczestników.

Przygotujcie miejsce, w którym przeprowadzicie wywiad. Zadbajcie o to aby wszyscy uczestnicy wywiadu się widzieli (usiadźcie w kręgu lub wokół stołu). Poinformujcie, że będziecie nagrywać rozmowę. Wyjaśnijcie, że nagranie służy tylko archiwizacji informacji i nie będzie dalej upowszechniane. Fragmenty wypowiedzi mogą być cytowane, zawsze jednak jako wypowiedź anonimowego respondenta. Wywiad możecie zarejestrować kamerą.

4. Dyskusja panelowa

KIEDY? Jeśli chcecie przeprowadzić badanie wstępne na podstawie, którego wybieriecie cel Waszego projektu. Jeśli podsumowujecie zmianę wprowadzoną w Waszej szkole. Jeśli chcecie zebrać opinie nauczycieli, uczniów i rodziców nt. zmiany.

ZANIM WYBIERZECIE PAMIĘTAJcie, ŻE: Opinie, które zbierzecie będą subiektywną oceną konkretnych osób, które zaprosicie do dyskusji. Postarajcie się aby grupa była różnorodna, nie tylko z uwagi na role (uczeń, nauczyciel, pracownik szkoły, rodzic), ale również potrzeby i zainteresowania. Uważajcie, aby żaden z uczestników nie zdominował dyskusji, istnieje niebezpieczeństwo, że narzuci swoje zdanie innym.

CO BĘDZIE POTRZEBNE?

- » dyktafon, ew. telefon lub aparat fotograficzny z funkcją nagrywania (koniecznie sprawdźcie wcześniej, czy bateria jest naładowana oraz czy macie wystarczająco dużo miejsca w pamięci na nagranie!);
- » przygotowany wcześniej scenariusz panelu;
- » materiały dodatkowe: flipchart, kartki, coś do pisania;
- » odpowiednie miejsce, w którym badani będą się czuli swobodnie.

Ułóżcie scenariusz panelu. Zastanówcie się, co będzie jego celem, jakie pytania w dyskusji pomogą Wam osiągnąć ten cel. Zbierzcie niewielką grupę ekspertów i osób zainteresowanych. W trakcie dyskusji eksperci powinni rozmawiać ze sobą tak, aby w efekcie wypracować wspólne wnioski, opinie, decyzje. Bardzo ważną osobą w trakcie dyskusji jest moderator. To on prowadzi rozmowę wg. wcześniej ułożonego scenariusza, moderuje współpracę i doprowadza do wypracowania konkretnych rezultatów.

Co różni panel od wywiadu grupowego? W trakcie panelu uczestnicy nie tylko odpowiadają na pytania moderatora, ale również dyskutują między sobą. Wymieniają się opiniami, próbują wspólnie ustalić stanowisko na jakiś temat. W efekcie to uczestnicy, nie badacz, dochodzą do celu, jakim może być np. wybranie obszaru zmiany w szkole.

Więcej informacji na temat dyskusji panelowej znajdziecie w opisie metody „Profil szkoły” np. na stronie nauczycielbadacz.pl.

5. Obserwacja

KIEDY? Jeśli zastanawiacie się jak zmodyfikować przestrzeń szkoły, klasy, pracowni. Jeśli prowadzicie ewaluację procesów edukacyjnych zachodzących podczas zajęć z uczniami. Jeśli organizujecie w lokalnej społeczności jakies wydarzenie i zastanawiacie się, jak skorzysta na tym młodzież. Postawcie się w roli obserwatora. Zróbcie notatki z obserwacji. Będą doskonałym uzupełnieniem informacji zebranych innymi metodami.

ZANIM WYBIERZECIE PAMIĘTAJcie, ŻE: Obserwacja jest wymagająca: ze względu na czas, który pochłania, konieczność rozstrzygnięcia dylematów (ujawniać się, czy obserwować skrycie, brać udział w wydarzeniach, czy nie), a także ryzyko ingerencji obserwatora w przebieg wydarzeń.

CO BĘDZIE POTRZEBNE?

- » arkusz obserwacji

Zdarza się, że nie chcemy polegać na pamięci i ocenie zjawisk innych osób, wolimy na własne oczy przekonać się, jak jest. Dlatego warto skorzystać z obserwacji. Jest ona wymagającym, ale też skutecznym sposobem pozyskiwania informacji. Przede wszystkim pozwala bezpośrednio zobaczyć zachowania i działania ludzi, poczuć atmosferę, poznać miejsca. Obserwacja niesie ze sobą bardzo wiele dodatkowych informacji – takich, o które nie zapytalibyśmy, w czasie wywiadu lub w ankiecie; pozwala poczuć i zrozumieć istotę rzeczy.

Zanim zaczniecie obserwować przygotujcie arkusz obserwacji. Zastanówcie się, jakie informacje są dla Was ważne, na co chcecie zwrócić uwagę podczas obserwacji, jakie fakty chcecie ustalić. Zapiszcie to w arkuszu. Ważny będzie też wybór momentu obserwacji. Zastanówcie się ile obserwacji chcecie przeprowadzić, w jakim czasie, na ile ten czas jest „przeciętny” dla miejsca i sytuacji, na ile udział obserwatora zaburza naturalność zachowań osób obserwowanych.

6. Ankieta

KIEDY? Jeśli zależy Wam na zebraniu informacji od dużej liczby osób. Jeśli większość Waszych pytań zaczyna się od „ile?”, „jak często?”, „czy?”.

ZANIM WYBIERZECIE PAMIĘTAJCIE, ŻE: Ankieta, chociaż jest chyba najbardziej lubianą i najczęściej stosowaną metodą ewaluacji, nie zawsze przyniesie oczekiwany przez Was efekt. Dobrze przemyślcie pytania (**ZAŁĄCZNIK: 1. JAK (NIE) PYTAĆ W ANKIECIE?**) – wejdźcie na chwilę w buty badanego, zastanówcie się, czy będzie miał wiedzę i kompetencje, żeby na nie odpowiedzieć. Zrezygnujcie z ankiety, jeśli badacie dzieci lub osoby, które mogą mieć problem z czytaniem i rozumieniem tekstu. W takiej grupie lepiej sprawdzą się inne metody badań. (**WIZUALIZACJA ATMOSFERY W GRUPIE**)

Ostrożnie stosujcie pytania otwarte. Pamiętajcie, że w przypadku dużej liczby badanych spisanie i przeanalizowanie odpowiedzi może zająć dużo czasu.

Jeśli nie macie doświadczenia w tworzeniu badań ankietowych, poproście o pomoc eksperta. Może znacie kogoś (socjologa, psychologa), kto mógłby spojrzeć na Waszą ankietę? Kogoś, kto krytycznie przeanalizuje Wasze pytania i pomoże wyeliminować ewentualne błędy.

CO BĘDZIE POTRZEBNE?

- » ankieta (papierowa lub w wersji online);
- » coś do pisania;
- » ew. komputery lub urządzenia mobilne.

Zaplanujcie czas i miejsce przeprowadzenia badania. Nie odkładajcie wypełniania ankiet na ostatnią chwilę (nie róbcie tego po zakończeniu zajęć, kiedy część uczestników się spieszy lub już wyszła, nie róbcie tego podczas podróży powrotnej ze wspólnego wyjazdu w pociągu, czy autobusie...). Stwórzcie wszystkim uczestnikom podobne warunki pracy – zróbcie krótkie wprowadzenie, zadbajcie o to, żeby nie wypełniali ankiet pod presją czasu. Poinformujcie o tym, że ankieta jest anonimowa (chyba, że ktoś zadecyduje, że chce się podpisać).

Starajcie się nie dawać ankiet do wypełnienia w domu. Tracie wtedy kontrolę nad warunkami badania. Obecnie, dzięki urządzeniom mobilnym i Internetowi, nawet ankietę przygotowaną wcześniej w wersji elektronicznej, można wypełniać przebywając z innymi badanymi w jednym pomieszczeniu. Możecie też do badania wykorzystać pracownię komputerową w szkole lub poprosić ankietowanych o skorzystanie ze smartfonów czy innych urządzeń dostępnych w szkole (np. tabletów).

Istnieje wiele darmowych narzędzi internetowych do przygotowania ankiety on-line (np. formularze Google). Większość z nich podsumowuje wyniki w postaci prostych wykresów. Zazwyczaj istnieje też możliwość wygenerowania plików z danymi do np. formatu Excel. Pamiętajcie aby w odpowiednim momencie rozesłać uczestnikom link do ankiety. Wcześniej upewnijcie się, że macie do wszystkich prawidłowe adresy e-mail.

Jeśli chcecie aby Wasi uczestnicy wypełnili ankietę on-line w tym samym momencie (np. bezpośrednio po zakończeniu warsztatu, konferencji), możecie wysłać link mailem, wykorzystać kod QR.

Która ankietka jest lepsza? Tradycyjna papierowa, czy internetowa? Dzięki ankiecie internetowej zaoszczędzicie czas na spisywaniu danych. Informacje z ankiet papierowych zawsze należy wprowadzić do komputera, np. spisać do arkusza kalkulacyjnego, a następnie opracować w formie wykresów. Większość narzędzi internetowych zrobi to za Was. Są jednak sytuacje, w których ankietka papierowa jest najlepszym niezawodnym rozwiązaniem (np. brak dobrych warunków technicznych) i nie należy z niej rezygnować.

7. Kupon ewaluacyjny

KIEDY? Jeśli zależy Wam na zebraniu informacji od dużej liczby osób. Jeśli zamierzacie zadać małą liczbę pytań (4-6) i wszystkie pytania są zamknięte. Doskonale sprawdzi się podczas apelu, czy też innego masowego wydarzenia. Nie wymaga posiadania długopisu.

ZANIM WYBIERZECIE PAMIĘTAJCIE, ŻE: Kupon ewaluacyjny jest rodzajem papierowej mini ankiety. Ma zaintrygować formą, a tym samym zachęcić do udziału w badaniu. Jego zaletą jest kilka zamkniętych pytań. To ważne – duża liczba pytań sprawi, że kupon stanie się nieczytelny i trudny do wypełnienia.

CO BĘDZIE POTRZEBNE?

- » kupon ewaluacyjny (**ZAŁĄCZNIK: 2. KUPON EWALUACYJNY**)

Zastanówcie się jakie pytania chcecie zadać. Ułóżcie do nich krótkie, zamknięte odpowiedzi. Weźcie kartkę A4, umieśćcie na każdej jej krawędzi pytanie wraz z odpowiedziami. Rozmieśćcie odpowiedzi w taki sposób, aby można było rozerwać kartkę w miejscu odpowiedzi (do wypełnienia kuponu nie potrzeba długopisu!). Wyjaśnijcie badanym, w jaki sposób powinni wypełnić kupon. Na koniec zbierzcie od wszystkich wypełnione kupony.

Odpowiedzi z kuponów zlicza się i opracowuje w takim sam sposób, jak odpowiedzi z ankiet papierowych.

8. Wyjściówka

KIEDY? Potrzebujecie kilku informacji jakościowych na temat wrażeń czy opinii uczestników. Chcecie zadać jedno, dwa pytania, ewentualnie poprosić o uwagi. Wyjściówka to metoda często stosowana na zakończenie szkoleń warsztatów, konferencji.

ZANIM WYBIERZECIE PAMIĘTAJCIE, ŻE: Nie potrzebujecie zbyt wiele czasu na przeprowadzenie tego badania. Zaplanujcie jednak kilka minut, żeby wszyscy uczestnicy, bez pośpiechu mogli odpowiedzieć na pytania.

CO BĘDZIE POTRZEBNE?

- » kartki, karteczki, najlepiej w różnych kolorach;
- » pudło, skrzynka, koszyk – coś, w co będzie można wrzucić list;
- » ew. osoba do pomocy, która zbierze wyjściówki.

Wymyślcie jedno, dwa pytania. Możecie je zapisać na tablicy, plakacie, wyświetlić za pomocą rzutnika. Poproście uczestników, aby odpowiedzieli pisemnie na kartkach. Jeśli pytań jest więcej niż jedno, ustalcie, któremu pytaniu odpowiada który kolor kartki. Poproście o zwrot kartek przy wyjściu z sali. Możecie odbierać odpowiedzi osobiście lub postawić skrzynkę czy koszyk.

Na zakończenie wszystkie wypowiedzi należy spisać i przeanalizować, i wyciągnąć wnioski z badania.

9. List (pocztówka do przyjaciela, telegram, sms, e-mail)

KIEDY? Potrzebujecie informacji jakościowych na temat wrażeń czy opinii uczestników. Chcecie zadać jedno, dwa pytania, ewentualnie poprosić o uwagi. Doskonale sprawdzi się jako „wyściówka” po szkoleniu, czy warsztacie. Może też być dobrym zapisem wrażeń z organizowanego przez szkołę wydarzenia.

ZANIM WYBIERZECIE PAMIĘTAJCIE, ŻE: Metoda ma zachęcić do udziału w badaniu swoją prostą, przejrzystą formą. Narzędzie nie powinno zawierać dużej liczby pytań. Warto natomiast zadbać o to, by było atrakcyjne graficznie.

CO BĘDZIE POTRZEBNE?

- » kartki A4, ewentualnie papeteria lub kartki pocztowe (**ZAŁĄCZNIK: 3. POCZTÓWKA**);
- » pudło, skrzynka, worek pocztowy – coś, w co będzie można wrzucić list.

Wybierzcie jednakową dla wszystkich badanych formę narzędzia (list, pocztówka, sms, mail, telegram...). Wymyślcie jedno, dwa pytania. Mogą być w formie niedokończonych zdań np. *Droga Mamo, byłam dzisiaj na pikniku szkolnym. Najbardziej podobało mi się...*, albo *Myślałam, że na szkoleniu... a tymczasem...* Umieśćcie pytania/zdania na wcześniej przygotowanych kartkach. Wyjaśnijcie badanemu o co chodzi w zadaniu (na przykład w ten sposób: *Napisz krótko o swoich wrazeniach z dzisiejszego dnia do bliskiej Ci osoby. Twoja relacja ma charakter listu. Po napisaniu wrzuc list do skrzynki*).

List jest narracyjną formą „wyściówki”. W efekcie otrzymacie krótką wypowiedź pisemną uczestników. Na zakończenie wszystkie wypowiedzi należy spisać i przeanalizować, a następnie wyciągnąć wnioski z badania.

10. Walizka i kosz

KIEDY? Potrzebujecie informacji jakościowych na temat wrażeń czy opinii uczestników. Chcecie rozpocząć rozmowę podsumowującą warsztat, wspólny wyjazd czy działanie.

ZANIM WYBIERZESZ, PAMIĘTAJ ŻE: To dobra metoda do tego, żeby podsumować spotkanie (warsztat, wyjazd). Powinna być początkiem rozmowy ewaluacyjnej. Uczestnicy powinni mieć okazję do tego, żeby skomentować swoje odpowiedzi. Dowiedzieć się, jak odpowiedzieli inni.

CO BĘDZIE POTRZEBNE?

- » kartki lub karteczki, mogą być w różnych kolorach, mogą być samoprzylepne;
- » plakat z rysunkiem „walizka” i plakat z rysunkiem „kosz” lub po prostu walizka i kosz.

Wyjaśnijcie uczestnikom co oznacza „walizka” i co oznacza „kosz”. Do walizki badani wrzucają wszystko to, co zabiorą ze sobą ze spotkania, to czego się nauczyli, co uznają za ważne, co im się podobało. Zapisują to na kartce, a następnie „pakują do walizki”. Do kosza wyrzucają to, co uznali za niepotrzebne, co im się nie podobało. Zapisują to na kartce, a następnie „wyrzucają do kosza”.

Innym wariantem metody jest przygotowanie wcześniej opisanych tematycznie karteczek, np. temat, atmosfera, metody itp. Każdy uczestnik decyduje, czy zapisane na karteczkach słowa schowa do walizki, czy wyrzuci do kosza.

11. Pytanie na sznurku

KIEDY? Jeśli przeprowadzacie diagnozę sytuacji. Jeśli chcecie zdobyć informacje nt. potrzeb, oczekiwań, motywacji, jakości prowadzonych działań. Na przykład zastanawiacie się, co powinno być celem Waszego projektu, jaka jest najważniejsza potrzeba Waszej szkoły lub lokalnej społeczności. Albo zaczynacie kilkudniowy wyjazd z młodzieżą i chcecie porozmawiać o ich oczekiwaniach... A może organizujecie piknik i chcecie dowiedzieć się, czy uczestnicy są zadowoleni ze wspólnie spędzonego czasu?

ZANIM WYBIERZECIE, PAMIĘTAJCIE ŻE: Będziecie potrzebować miejsca, żeby „rozwiesić pranie”. Odpowiedzi badanych powinny być widoczne dla wszystkich zainteresowanych, tak, aby każdy mógł podejść i bez problemu je przeczytać. Metoda dobrze sprawdzi się podczas imprez plenerowych.

CO BĘDZIE POTRZEBNE?

- » kartki A4, mogą być w różnych kolorach;
- » sznurek, klamerki, spinacze;
- » coś do pisania;
- » miejsce, w którym będzie można rozwiesić sznurek, z odpowiedziami (wzdłuż ścian, pomiędzy drzewami, latarniami, w bramce na boisku...);
- » kilka osób do pomocy.

Rozwieście sznurek i zaproście badaczy. Zadaniem badacza jest wręczenie badanym kartki z pytaniem, długopisu i klamerki. Badacz wyjaśnia również, że odpowiedź na pytanie należy powiesić na sznurku, oferuje swoją pomoc, przy wieszaniu, zachęca do przeczytania odpowiedzi innych uczestników.

Pytanie na sznurku, to kolejna forma „wyjściówki”. Może być doskonałym początkiem dalszej dyskusji nad rozpoczętym podczas badania tematem. Na zakończenie badania wszystkie wypowiedzi należy spisać i przeanalizować, a następnie wyciągnąć wnioski.

12. Ściana opinii (gadająca ściana)

KIEDY? Jeśli przeprowadzacie diagnozę sytuacji. Jeśli chcecie zdobyć informacje nt. potrzeb, oczekiwań, motywacji, jakości prowadzonych działań. Na przykład zastanawiacie się, co powinno być celem Waszego projektu, jaka jest najważniejsza potrzeba Waszej szkoły lub lokalnej społeczności. Albo zaczynacie kilkudniowy wyjazd z młodzieżą i chcecie porozmawiać o ich oczekiwaniach... A może organizujecie piknik i chcecie dowiedzieć się, czy uczestnicy są zadowoleni ze wspólnie spędzonego czasu?

ZANIM WYBIERZECIE, PAMIĘTAJCIE ŻE: Będziecie potrzebować dużo miejsca na ścianę opinii. Odpowiedzi badanych powinny być widoczne dla wszystkich zainteresowanych, tak, aby każdy mógł podejść i bez problemu je przeczytać.

CO BĘDZIE POTRZEBNE?

- » duuuużo płachta papieru umieszczona na ścianie lub rozłożona na boisku, korytarzu w szkole, czy podłodze w sali gimnastycznej;
- » ewentualnie kartki A4, żółta taśma malarska, ściana, na której będzie można przyklejać odpowiedzi;
- » coś do pisania;
- » kilka osób do pomocy.

Na ścianie opinii napiszcie pytanie, które chcecie zadać. Poproście badaczy (młodzież) żeby pomogli Wam wypełnić ścianę opiniami kolegów i koleżanek.

Ściana opinii to jeszcze jedna forma „wyjściówki”, bardzo podobna do „pytania na sznurku”. Na zakończenie badania wszystkie wypowiedzi należy spisać i przeanalizować, a następnie wyciągnąć wnioski.

13. Spacer z aparatem lub kamerą

KIEDY? Jeśli chcecie spojrzeć na świat oczami uczniów, zobaczyć ich potrzeby, pomysły na siebie, dowiedzieć się, co najbardziej chcieliby robić, czego im brakuje. Jeśli chcecie poznać określoną przestrzeń – miejsca, gdzie

przebywają uczniowie albo właśnie te, gdzie ich nie ma. Tam, gdzie chcecie przeprowadzić jakieś działania/zmiany, ale nie jesteście jeszcze przekonani, czy to dobry pomysł. Jeśli chcecie poznać młodych i ich zwyczaje, to jak spędzają swój wolny czas lub zwykły dzień.

ZANIM WYBIERZECIE PAMIĘTAJCIE, ŻE: z rezultatów możecie stworzyć kolaż, (foto)dziennik lub nanieść je na mapę – papierową albo interaktywną – ale oprócz zdjęć przyda się również komentarz, który stworzy kontekst dla fotografii.

CO BĘDZIE POTRZEBNE:

- » komputer z podstawowym programem do edycji zdjęć;
- » aparaty fotograficzne lub telefony dla uczestników spaceru;
- » pytania do obserwacji.

Aparat i kamera są dla dużej grupy młodych czymś bardzo naturalnym. Coraz częściej zamiast sms-ów wysyłają sobie na komórki zrobione przez siebie zdjęcia, żeby czymś się pochwalić, pokazać, oddać nastrój. Bardzo popularne są blogi fotograficzne. Warto to wykorzystać.

Namówcie młodych do sportretowania ich miejsc, szkoły. Zobaczcie szkołę ich oczami lub zaproponujcie spacer według Waszego pomysłu, żeby dowiedzieć się, co myślą o wybranym obszarze (boisku, bibliotece, stołówce). Przyda się aparat lub kamera, żeby uwiecznić ważne rzeczy widziane po drodze, zrobić wywiad z napotkanymi osobami. Warto podczas spaceru mieć z tyłu głowy pytania do obserwacji.

Taki spacerowy fotoreportaż można oczywiście zrobić w pojedynkę, ale jeśli włączy się w to więcej różnych osób, to znaleziska i punkty widzenia będą się wzajemnie uzupełniać. Jest szansa, że otrzymacie wtedy pełniejszy obraz sytuacji. Mogą to być osoby, które interesują się fotografią, ale niekoniecznie. Obecnie prawie każdy ma komórkę, która jest wyposażona w prosty w obsłudze cyfrowy aparat fotograficzny.

Jeśli chcecie, możecie przejść się na spacer razem z uczniami. Będziecie mogli na bieżąco dopytać o interesujące Was rzeczy, zobaczyć więcej na własne oczy. Ważne, żeby była to jak najbardziej naturalna sytuacja. Zdjęcia nie muszą być doskonałe technicznie. Nawet z pozoru nieudane zdjęcia (nieostre), mogą dużo powiedzieć. Ważne są portrety (osoby), miejsca, detale, próba uchwycenia nastroju chwili.

Na koniec spotkajcie się z grupą i wspólnie obejrzyjcie przebyte trasy, podzielcie zdjęcia. Co z nich wynika?

Z rezultatów spaceru możecie stworzyć kolaż, (foto)dziennik lub nanieść je na mapę – papierową albo interaktywną. Praca może być wspólna lub wykonywana tylko w gronie uczniów.

Owoce spaceru będą świetnym punktem wyjścia do rozmowy o otaczającej Was przestrzeni.

14. Wizualizacja atmosfery w grupie

KIEDY? Na zakończenie lub w trakcie działania, np. lekcji, warsztatów, szkolenia, czy wycieczki. Wtedy, kiedy chcecie szybko sprawdzić, jaka panuje atmosfera w grupie, a Wasi uczestnicy są znużeni i nie mają ochoty wypełniać kilkunastu ankiety. Jeśli macie już inne dane do ewaluacji projektu a szukacie atrakcyjnej dla grupy metody zamknięcia procesu. Jako początek rozmowy/dyskusji podsumowującej. Kiedy zamiast wykresu, w raporcie z ewaluacji chcecie umieścić kilka zdjęć.

Doskonale zastąpi też ankietę, jeśli prowadzicie ewaluację wśród dzieci i młodzieży mającej problem z czytaniem i pisaniem.

ZANIM WYBIERZESZ PAMIĘTAJ, ŻE: Dane, które zbierzecie trudno będzie zaprezentować w raporcie. Zawsze zastanówcie się, jak je zarchiwizujecie. Dobrym rozwiązaniem będzie sfotografowanie materiałów, które

powstaną lub, jeśli zawierają komentarze, przepisanie ich do edytora tekstu. Możecie poprosić członków zespołu, żeby Wam pomogli: wyznaczcie obserwatora, który w trakcie będzie robił notatki i fotografa, który rejestruje elementy dynamiki grupy.

Jeśli będziecie robić w trakcie zdjęcia, koniecznie poinformujcie wcześniej o tym grupę! Wyjaśnijcie, w jaki sposób wykorzystasz zdjęcia.

CO BĘDZIE POTRZEBNE?

- » flipchart lub tablica szkolna;
- » flamastry, długopisy, kredki;
- » karteczki samoprzylepne w różnych kolorach;
- » kartki A4 w różnych kolorach (biały, zielony, żółty, czerwony);
- » ew. żółta taśma malarska/kreda;
- » ew. naklejki „kropki”, „cenki” itp.

To narzędzie może mieć różne formy. Wybierzcie taką, która najbardziej Wam odpowiada.

A. Termometr

Narysujcie termometr ze skalą. Opiszcie skalę, np. ciepła, przyjazna, nieprzyjazna, chłodna. Poproście uczestników aby ocenili swoje wrażenia wpisując na plakacie swoje inicjały przy wybranym punkcie na skali. Zachęćcie uczestników do komentowania swoich ocen w formie pisemnej na plakatach lub ustnie, we wspólnej rozmowie.

(ZAŁĄCZNIK: 4. TERMOMETR)

B. Prędkościomierz

Narysujcie prędkościomierz. Zaznaczcie na nim skalę i poproście każdego z uczestników o wpisanie swoich inicjałów zgodnie z tym, jak oceniają dynamikę (rytm, tempo) działań. Zachęćcie uczestników do komentowania swoich ocen w formie pisemnej na plakatach lub ustnie, we wspólnej rozmowie. (ZAŁĄCZNIK: 5. PRĘDKOŚCIOMIERZ)

C. Tarcza strzelnicza (tort, camembert)

Narysujcie tarczę strzelniczą. Opiszcie poszczególne kręgi na tarczy. Podzielcie tarczę na kilka części (jak tort lub ser), każdą z nich opiszcie pytaniem, które chcecie zadać. Możecie też narysować kilka tarcz, dla każdego pytania oddzielną i powiesić w różnych miejscach w sali. Poproście uczestników aby udzielili odpowiedzi stawiając punkt w odpowiednim miejscu na skali. Uczestnicy mogą wykorzystać flamastry lub naklejki.

Zabawę możecie uatrakcyjnić „rysując” tarczę taśmą malarską na podłodze. A może, jeśli jest ładna pogoda, narysujecie razem z dziećmi tarczę kredą na boisku? Zadzajcie grupie pytanie, a następnie poproście każdego aby w ramach odpowiedzi zajął miejsce na tarczy. Pamiętajcie! Przy wykorzystaniu tej metody trudno będzie Wam zebrać i zarchiwizować dane. Zachęćcie grupę do komentowania swoich odpowiedzi podczas wspólnej rozmowy.

Do pomocy w zbieraniu danych zdecydowanie przyda Wam się obserwator i ewentualnie fotograf. (ZAŁĄCZNIK: 6. TARCZA STRZELNICZA)

D. Emotikony

Zamiast skal typu termometr, prędkościomierz, czy tarcza, możecie użyć emotikonów. Rozwieście plakaty z pytaniami, które chcecie zadać uczestnikom. Rozdajcie karteczki samoprzylepne i flamastry. Ustalcie z uczestnikami skalę, np. uśmiechnięty, neutralny, smutny. Poproście o wyrażenie opinii na każdy z tematów poprzez przyklejenie kartki z buźką na plakacie.

Zamiast emotikonów, możecie też zastosować karteczki samoprzylepne w różnych kolorach, np. zielony, żółty, czerwony. Zachęćcie uczestników do komentowania swoich ocen w formie pisemnej na plakatach lub ustnie, we wspólnej rozmowie.

E. Światła

Jako skalę do udzielania odpowiedzi, możecie też wykorzystać znane Wam z oceniania kształtującego światła. Przygotujcie metodniki lub kartki w trzech kolorach zielony, żółty, czerwony. Ustalcie z grupą, co oznacza każdy z kolorów. Zadajcie pytanie, a następnie poproście o odpowiedź poprzez podniesienie ręki z kartką w odpowiednim kolorze.

Do pomocy w zbieraniu danych zdecydowanie przyda Wam się obserwator i ewentualnie fotograf.

F. Kciuk

Kciuk w górę, kciuk na bok, kciuk w dół. Ta zabawa z pewnością spodoba się dzieciom. Poproście wszystkich uczestników aby usiedli w kręgu i zamknęli oczy. Zadajcie pytanie, a następnie poproście aby na hasło „start” wszyscy wyciągnęli przed siebie rękę z odpowiednio skierowanym kciukiem. Poinformujcie, że można otworzyć oczy. Przyjrzyjcie się odpowiedziom, poproście grupę o komentarz.

Do pomocy w zbieraniu danych zdecydowanie przyda Wam się obserwator i ewentualnie fotograf.

G. Dłoń

Rozdajcie każdemu kartkę A4 i coś do pisania. Poproście aby każdy odrysował na niej swoją dłoń. Przygotujcie wcześniej plakat z dużą dłonią i opisanymi poszczególnymi palcami:

- » Co było najlepszą stroną? – na kciuku,
- » O czym opowiem znajomym? – na wskazującym,
- » Co było najślabszą stroną? – na środkowym,
- » Co bym zmienił/a? – na serdecznym,
- » Czego się nauczyłem/am (ew. dowiedziałam/em, co było zaskakujące)? – na małym.

Poproście uczestników, aby zgodnie z legendą (powieś plakat, pokaż slajd) opisali palce na swoich dłoniach. Na każdym palcu powinna się znaleźć odpowiedź na jedno pytanie. (ZAŁĄCZNIK: 7. DŁOŃ)